

ПОПЕРЕДНІ ЗІЗНАННЯ

Ці попередні зізнання або вступну розповідь про пригоди юності, які заклали основи для вживання автором опіуму в його подальшому житті, було вирішено розмістити перед основною частиною оповіді з трьох різних причин:

1. Щоб заздалегідь дати прийнятну відповідь на запитання, яке інакше гостро постане в процесі читання «Опіумної сповіді» — «Як сталося так, що розумна істота одягнула на себе це ярмо страждань, добровільно потрапила в таке рабське поневолення і свідомо скувала себе цими семипудовими ланцюгами?» Запитання, яке, якщо не надати йому переконливого пояснення, спричинить обурення супроти такої розпусної нерозважливості і, безумовно, зашкодить виникненню тієї долі співчуття, яка у всякому разі необхідна задля досягнення авторової мети.

2. Щоб надати ключ до розуміння деяких жакли-
вих образів, які згодом сповнили видіння По-
жирача Опіуму.

3. Щоб на додачу до власне тематики цієї спові-
ді заздалегідь викликати в читача ще й певну заці-
кавленість особою, якій ці зізнання належать, що
безперечно зробить саму сповідь значно захопли-
вішою. Якщо чоловік, «який переймається лише
волами», стане Пожирачем Опіуму, то цілком
імовірно, що у видіннях йому увижатимуться саме
воли (якщо, звісно, не буде надто недоумкуватим,
щоб бачити сні); тоді як у розповіді, викладеній
тут, читач помітить, що Пожирач Опіуму визначає
себе як філософа: тож фантазмагорії *його* марень
(наяву, а чи уві сні, під час сновидь як денних, так
і нічних) цілком схожі з образом чоловіка, про
якого можна сказати, що

*Humani nihil a se alienum putat*¹.

Адже умови, які він вважає необхідними
для обґрунтування будь-яких претензій назива-
тися філософом, включають не лише наявність
неабиякого інтелекту, здатного до *аналітичного*

1 Ніщо людське не є для нього чужим (*лат.*).

мислення (у будь-якому разі, в Англії впродовж останніх кількох поколінь на такий титул могла б претендувати всього дециця кандидатів; принаймні автор не знає жодного претендента, достойного без будь-яких застережень іменуватися *проникливим мислителем*, хіба за винятком *Семюела Тейлора Колріджа*, а у вужчій сфері думки — яскравого *Девіда Рікардо*², який звернув на себе увагу зовсім нещодавно³), але й такі

2 *Девід Рікардо* (1772–1823) — англійський політичний економіст, його праця «Принципи політичної економії та оподаткування» (1817) була однією з найулюбленіших книжок де Квінсі.

3 Імовірно, можна було б додати і третій виняток; я не наводжу його головню тому, що автор, якого маю на увазі, виразно торкався філософських тем лише у своїх юнацьких спробах. Змужнівши, він повністю присвятив свої зусилля критиці та красному мистецтву (що, зважаючи на спрямованість суспільної думки в Англії сьогодні, цілком можна йому пробачити і зрозуміти). Однак, навіть незважаючи на цю причину, я маю сумнів, чи не доцільніше вважати його розум радше гострим, аніж проникливим. Окрім того, великим недоліком в його опануванні філософських матерій є те, що він, вочевидь, не мав нагоди отримати послідовну схоластичну освіту: в молодості він не читав Платона (в цьому, найімовірніше, йому просто не поталанило); утім, він також не читав Канта у зрілому віці (і тут провина лягає вже цілком на його плечі).— *Прим. автора.*

моральні якості, які, наділивши його прозірливістю та силою інтуїції, дозволили б побачити й осягнути таємниці людської природи. Інакше кажучи, повинен бути *той* набір характеристик, який (з-поміж усіх людських поколінь, що з найдавніших часів населяли цю планету) найвищою мірою був притаманний нашим англійським поетам, а найнижчою — шотландським професорам¹.

Мене часто запитували, як я вперше почав регулярно вживати опіум і здобув в очах моїх знайомих цілком незаслужену репутацію людини, що власноруч завдала собі всіх тих мук, які я змушений буду описати, внаслідок довгого періоду потакання своїм слабкостям лише з метою досягнення штучного стану приємного збудження. Утім, таке трактування мого випадку було б помилковим. Це правда, що протягом близько десяти років я час від часу вживав опіум заради тієї витонченої насолоди, яку він мені дарував: допоки я вдавався до нього виключно з цією метою, я був надійно захищений від усіх можливих негативних наслідків завдяки необхідності робити довготривалі

¹ Я в жодному разі не маю на увазі *нинішніх* професорів, насправді я знайомий лише з одним із них.— *Прим. автора.*

перерви після кожного потурання власним бажанням, щоб відновлювати здатність сприймати приємні відчуття. Вперше я зробив опіум частиною мого щоденного раціону не заради досягнення задоволення, а задля послаблення неймовірного болю. На двадцять восьмому році життя мій шлунок із новою силою вразила надзвичайно болісна хвороба, яку я вже пережив десятиліття тому. Першопричиною цієї хвороби був крайній голод, від якого я страждав у юності. Упродовж періоду, сповненого сподівань і надмірних радощів (тобто від вісімнадцяти до двадцяти чотирьох), ця хвороба перебувала у сплячці, протягом трьох наступних років дошкуляла мені лише періодично, а потім, з огляду на несприятливі обставини, зумовлені духовним спустошенням, що мене охопило, напад недуги виявився настільки сильним, що з ним не могли впоратися жодні ліки, окрім опіуму. Оскільки страждання моєї юності, які призвели до появи шлункового захворювання, цікаві як самі собою, так і внаслідок пов'язаних із ними обставин, то я їх тут коротко переповім.

Коли мені було сім років, мій батько помер, довіривши мою подальшу долю чотирьом опікунам. Мене відправляли до різних шкіл, великих і малих, і зовсім скоро я уже вирізнявся

успіхами в класичних науках, зокрема у вивченні давньогрецької мови. Тринадцятилітнім я легко писав давньогрецькою. Коли мені виповнилося п'ятнадцять, я уже так добре опанував цю мову, що не лише писав вірші давньогрецькими ліричними розмірами, а й міг вільно і без жодних труднощів спілкуватися — це було досягнення, якого я відтоді не помічав за жодним ученим мого часу і якому, у цьому разі, завдячував щоденним вправам із перекладу газет найкращою грецькою, яку лишень дозволяла *імпровізація*. Необхідність вишукувати в пам'яті та вигадувати всілякі комбінації перефразованих висловів у пошуках еквівалентів для вираження сучасних ідей, образів, зв'язків між речами і т.д. розширила мій словниковий запас, чого я ніколи не досяг би, перекладаючи нудні повчальні есе і т.п. «Цей хлопчина, — сказав якось один із моїх наставників, звертаючи на мене увагу незнайомої людини, — цей хлопчина може виступати з промовою перед натовпом греків краще, ніж ми з вами перед натовпом англійців». Той, хто вшанував мене такою похвалою, був «учений справжній, зрілий»¹,

1 Вільям Шекспір, «Король Генріх VIII» (1613). *Переклад Марії Габлевич*.

а також єдиний з усіх моїх учителів, кого я любив і поважав. На моє нещастя (і як я довідався згодом, це викликало жахливе обурення й у цього достойного чоловіка), незабаром мене спершу віддали під опіку одного недоумка, якого ненастанно переслідував страх, що я міг викрити його невігластво, а згодом — до поважного вченого, старшого наставника великої школи, заснованої глибокої давнини. Призначений на цю посаду оксфордським коледжем —, він був розумним і послідовним ученим, однак (як і більшість знамих мені представників того коледжу) грубим, незграбним та позбавленим будь-якої витонченості. У моїх очах порівняно з ітонським блиском мого улюбленого вчителя він мав жалюгідний вигляд і крім того був не в змозі приховати від моєї невсипущої спостережливості вбогість та обмеженість своїх розумових здібностей. Погано, коли юнак значно перевершує своїх наставників, чи то у знаннях, а чи в силі розуму, і до того ж це усвідомлює. Це стосувалося, принаймні щодо знань, не лише мене, адже двоє інших юнаків, з яких разом зі мною складався перший клас, знали давньогрецьку краще за нашого старшого наставника, хоча вони й не були такими вишуканими вченими й поступалися йому у ревності в служінні Граціям.

Пам'ятаю, коли я вперше прийшов до школи, ми читали Софокла. Ми, учений тріумвірат першого класу, постійно потішалися, споглядаючи, як наш «Архідидааскал» (як він любив, щоб його називали) заздалегідь зубрив уроки і регулярно практикувався у лексиці та граматиці, щоб подолати і звести нанівець (так би мовити) будь-які труднощі, що траплялися йому в хорах, тоді як ми ніколи не опускалися до того, щоб зазирати в підручники, доки нас не викличуть відповідати, і зазвичай були зайняті написанням епіграм перуці наставника або іншими не менш важливими справами. Двоє моїх однокласників були бідними, і їхні перспективи вступу до університету залежали від рекомендацій старшого наставника; натомість я, володіючи невеличкою, успадкованою від батька власністю, яка приносила достатній прибуток, щоб навчатися в коледжі, бажав вступити до університету негайно. Я відверто звертався з цим проханням до своїх опікунів, утім, безрезультатно. Той із них, який був найрозрадливішим і краще за решту розумів, що відбувається у світі, мешкав надто далеко. Двоє з трьох інших передали всі свої права четвертому, а цей четвертий, з яким мені й довелося мати справу, хоча й виявився по-своєму достойним чоловіком, проте був чванливим, упертим

і нетерпимим до будь-чого, що суперечило його поглядам. Після певної кількості листів та особистих зустрічей я зрозумів, що від мого опікуна мені не варто очікувати бодай компромісного вирішення цієї проблеми: він вимагав беззастережного підкорення своїй волі. Тож я приготувався вдатися до інших методів. Швидкими кроками наближалось літо, і невдовзі мав настати мій сімнадцятий день народження, після якого, як я собі присягнув, серед школярів я більше не числитимусь. Оскільки насамперед я потребував грошей, то написав, попросивши «позичити» мені п'ять гінней, одній знатній жінці, яка, попри те, що й сама була молодою, знала мене з дитинства й останнім часом ставилася до мене з глибокою пошаною. Майже тиждень я не отримував жодної відповіді і вже почав втрачати надію, коли врешті-решт слуга вручив мені листа з діадемою на печатці. Лист виявився зичливим та люб'язним. Чемна відповідка перебувала на узбережжі, і саме це зумовило затримку; вона доклала до листа вдвічі більшу суму, ніж я просив, і доброзичливо натякнула, що не надто зубожіє, якщо я *так і не поверну* їй борг. Отже, тепер я був готовий до втілення свого задуму. Десять гіней на додачу до тих приблизно двох, які лишилися від моїх кишенькових грошей,

видавалися мені достатньою сумою, щоб забезпечувати мене протягом безкінечно довгого часу. А в тому щасливому віці, якщо твої сили не стикаються із жодним *конкретним* обмеженням, дух надії і радощів робить тебе практично всесильним.

В одній із ремарок доктора Джонсона¹ (а ця, чого не можна сказати про решту його спостережень, написана доволі чуттєво) справедливо зазначається, що ми ніколи свідомо не робимо щось востаннє без смутку в серці (йдеться про речі, що вже стали нашою звичкою). У справедливості цієї істини я пересвідчився, коли довелося полишити —, місце, яке не припало мені до душі і в якому я не почувався щасливим. Того вечора, покидаючи — назавжди, я відчув смуток, коли древню високу класну кімнату сповнили звуки вечірньої служби, яку я чув тоді востаннє, а ближче до ночі, коли під час переклички моє прізвище (як завжди) назвали першим, я зробив крок уперед і, проходячи повз старшого наставника, що стояв поряд, кивнув, щиро глянувши йому у вічі й думаючи: «Він старий і немічний, і на цьому світі ми більше ніколи не зустрінемося». Я мав рацію: більше я його *не* побачив

1 Доктор Семюель Джонсон (1709–1784) — англійський письменник, критик і лексикограф.

і вже не побачу ніколи. Він люб'язно на мене поглянув, доброзичливо усміхнувся, відповівши на мої вітання (чи радше прощання), і ми розлучилися (хоч йому тоді це було й невідомо) навіки. Я не міг шанувати його в інтелектуальному плані. Утім, загалом він ставився до мене добре і дозволяв насолоджуватися багатьма привілеями, тож думка про розчарування, яке викличе в нього мій вчинок, мене страшенно засмучувала.

Настав той ранок, коли я мав вирушити у світ, і який багато в чому надав особливого забарвлення усьому моему подальшому життю. Я мешкав у будинку старшого наставника і з першого ж дня у школі отримав привілей жити в окремій кімнаті, яка слугувала мені як спальнею, так і кабінетом. О пів на четверту я прокинувся й із глибоким сум'яттям обвів поглядом стародавні вежі —, «вбрані в шати раннього світла»², що саме починали займатися багрянцем у саяві безхмарного липневого ранку. Стосовно свого задуму я відчував упевненість і непохитність. Утім, мені не давали спокою передчуття невиразної небезпеки та негараздів, і якби я міг тоді передбачити той надмір горя, який, мов ураган із градом, незабаром

2 Персі Біші Шеллі, «Повстання Ісламу» (1818).

випав на мою долю, то мені й справді було б чим перейматися. Із цими гризотами зворушливо контрастував глибокий спокій ранку, в певному сенсі згладжуючи їх. Навколо стояла дзвінка тиша, ще всеохопніша, ніж та, що панує опівночі. Як на мене, то тиша літнього ранку є зворушливішою за будь-яку іншу, адже завдяки сліпучому та яскравому світлу, яке в решті пір року можна спостерігати хіба опівдні, приходиться думка, що вона відрізняється від тиші звичайного дня насамперед тим, що людина ще не прокинулася; і тому спокій природи та невинних створінь Божих видається захищеним і глибоким лише доти, поки присутність людини і її невгамовного, непосидючого духу не потурбує його святості. Я одягнувся, взяв капелюха та рукавиці і ще трохи затримався в кімнаті. Протягом останніх півтора року ця кімната була «цитаделлю моїх дум»¹: тут я цілими ночами читав і навчався. І хоча й правда, що останнім часом, поринувши у напругу й лихоманку суперечок зі своїм опікуном, я, створений для кохання й ніжних почуттів, втратив радість та веселість духу, однак, з іншого боку, як хлопець, так

1 Перифраз рядка «й студенти в цитаделях їхніх дум» з сонету без назви 1807 року Вільяма Вордсворта.

пристрасно закоханий у книжки і призначений для інтелектуальних пошуків, я, попри загальну зневіру, не міг не насолоджуватися багатьма щасливими годинами, які тут проводив.

Я плакав, дивлячись на стілець, грубку, письмовий стіл та решту знайомих речей, знаючи, що точно бачу їх востаннє. З того часу минуло вже вісімнадцять років, але й тепер, коли я це пишу, чітко бачу обриси тієї речі, на якій тоді зупинив свій прощальний погляд: це був портрет прекрасної —, який висів над каміном; її очі й рот були сповненими такої краси, а весь вираз обличчя випромінював таку доброту і божественний спокій, що я колись тисячі разів відкладав своє перо або книжку, щоб знайти втіху в її образі, як це робить віруючий перед ликом свого святого покровителя. Поки я розглядав портрет, глухі удари годинника на вежі — сповістили, що настала четверта ранку. Я підійшов до картини, поцілував її, а тоді тихо вишов із кімнати і назавжди зачинив за собою її двері!

Миті, сповнені сміхом і слізьми, так тісно переплітаються в цьому житті, що я не можу без усмішки згадувати інцидент, який трапився тоді, ледь не поставивши крапку на негайному втіленні мого плану. Моя дорожня скриня була доволі важкою, адже окрім одягу в ній містилася майже

вся моя бібліотека. Дотягнути її до візника було складно: моя кімната розташовувалась у надбудові і (що найгірше) до сходів у цій частині будинку можна було дістатися лише через галерею, яка проходила повз двері спочивальні старшого наставника. Я був улюбленцем усіх слуг, тому, знаючи, що ніхто з них мене не викаже і всі діятимуть зі мною у змові, я розповів про свій клопіт конюху наставника. Конюх присягнув зробити все, що я забажаю, і коли настав час, зійшов нагору, щоб знести скриню. Я побоювався, що це не під силу жодній людині, однак конюх був чоловіком, який мав

*Атланта плечі втримати готові
Тягар щонаймогутніших держав¹*

та спину, широку, мов Солсберійська рівнина. Він наполіг на тому, що знесе скриню самотужки, тож я в цю мить стояв біля підніжжя сходів, три-можливо очікуючи на цю подію. Упродовж певного часу я чув, як він повільними й твердими кроками йде донизу. Однак, на жаль, через хвилювання у небезпечному місці, за кілька кроків від галереї,

1 Джон Мільтон, «Втрачений рай» (1667). Переклад Романа Осадчука.